

Anders Chydeniuksen linneläistä taustaa

Kimmo Sarje

Anders Chydeniuksen syntymän 250-vuotisjuhlaa vietetään tänä vuonna. Hän syntyi vanhan kalenterin mukaan 26. 2. 1729 Sotkamon pitäjässä. Chydenius, joka oli koulutukseltaan pappi, on tullut erityisen tunnetuksi radikaaleista liberaaleista talouspoliittisista katsouksistaan. Vuonna 1765 julkaistussa pamfletissaan *Kansallinen voitto* jota pidetään hänen taloudellisena pääteoksenaan, Chydenius vaati koti- ja ulkomaankaupan vapautta sekä yleensä valtion täydellistä puuttumattomuutta elinkeinoelämään. Chydeniuksen mukaan ”henkensä elättäminen on luonnon ensivaatimus eikä siedä mitään rajoituksia”. Samassa teoksessa Chydenius puolustaa periaatetta, jonka mukaan yleinen aineellisia hyödykkeitä tuottava työ on yhteiskunnallisen rikkauden perusta. ”Valmisteiden paljoudessa on kansan rikkaus; mutta valmisteiden paljous riippuu kahdesta päätekijästä, nimittäin työmiesten paljoudesta ja niiden ahkeruudesta”, kirjoittaa Chydenius.

Kaupan ja teollisuuden vapauden lisäksi liberaalin talouspolitiikan välttämätön osa on vapaat työvoimamarkkinat. Kirjoituksessaan *Ajatuksia isäntien ja palvelusväen luonnollisesta oikeudesta* vuodelta 1778 Chydenius halusi osoittaa, että ”köyhän työ on hänen omaisuuttaan”, ja että työvoimatavaran omistajien olisi saatava markkinoilla vapaasti kilpailla parhaasta hinnasta, sillä Ruotsin perustuslaisa oli turvattu kaikkien alamaisten omaisuus. Myös luonnonoikeuden mukaan kukin voi käyttää omaansa halunsa mukaan, jos vain ei loukkaa muiden luonnollisia oikeuksia.

Näitä Chydeniuksen liberaalin ajattelun pääargumentteja olen yhdessä Ilkka Patoluodon kanssa tarkemmin analysoinut Aate ja maailmankuva-teokseen sisältyvässä esseessä.¹ Chydeniusta koskevan tutkimuksen heikkoutena on usein ollut se, että häntä ei olla tarkasteltu kyllin kiinteässä suhteessa 1700-luvun Ruotsi–Suomen muuhun aatteelliseen

elämään. Chydeniusta on tulkittu hiukan kuin tyhjästä kummunneena. Tässä suhteessa on tutkijoilla vielä paljon tehtävää. Oheisessa artikkelissa pyrin erittelemään linneläisen luonnontieteellisen orientaation merkitystä Chydeniuksen yhteiskunnallisen ajattelun joidenkin keskeisten piirteiden kuten elinkeinovausvaatimuksen ja sosiaalisen asenteen muotoutumisen kannalta.

Carl von Linnén² (1707–1777) vaikutus ylti huomattavasti kasvitiedettä laajemmalle. Hänessä monet ajan tiedostamattomat pyrkimykset ja ajatukset kypsyivät yhtenäiseksi maailmankatsomukseksi, joka oli lähteenä eri aloille ulottuvalle käytännölliselle toiminnalle. Esimerkiksi tärkeä osa Linnén maailmankatsomusta oli oppi jumalallisesta taloudesta eli *oeconomia divinasta*, jonka mukaan luonnossa kaikki oliot olivat tietystä jumalallisesta eli täydellisessä ja johdonmukaisessa järjestyksessä ja riippuvuussuhteessa toisistaan. Inhimillinen talous oli osa jumalallista taloutta, sillä luonnossa kaikki lopulta tähtäsivät sekä jumalan kunniaan että ihmisten onnellisuuteen. Luonto oli kuitenkin säätänyt, etteivät luononesineet yleensä antaudu ihmisten tarpeiden tyydyttämiseen ilman työtä ja kekseliäisyyttä. Oppi jumalallisesta taloudesta liittyi 1700-luvun Ruotsi–Suomessa luonnolliseen teologiaan, joka oli täällä tyypillinen voimistuvan porvariston ideologinen muoto. Siinä oli kristilliset käsitykset mukautettu luomaan tieteidен hyväksikäytön aatteellista perustaa. Luonnollinen teologia ja Francis Baconin em-

1. I. Patoluoto ja K. Sarje: Anders Chydeniuksen luonnonoikeudelliset opit, teoksessa Aate ja maailmankuva, toim. S. Knuuttila, J. Manninen ja I. Niiniluoto, Juva 1979, ss. 67–99. Ks. myös K. Sarje: Anders Chydeniuksen liberaali ajattelu ja sen lähteitä, pro gradu käytännöllisessä filosofiassa Helsingin yliopisto 1979.

2. Ks. J. Laurila: Carl von Linné – suuri järjestäjä ja Flooran henkivartioston ylipäällikkö, Tiede & edistys 2/78, ss. 67–69.

piirinen filosofia olivat perustavissa kysymyksissä sopusoinnussa keskenään.³

Chydeniuksen tutustuminen linneläisyyteen

Anders Chydenius (1729–1803) mainitsee kirjoituksissaan Linnén nimeltä ilmeisesti vain kerran 200 vuotta sitten *Dagligt Allehandassa* käydyssä kiivaassa polemiikissa, jonka oli synnyttänyt Chydeniuksen isäntien ja palvelusväen luonnollisia oikeuksia koskeva kiistakirjoitus. Vastauksessaan konservatiiviselle herra Epilogille Chydenius toteaa, että von Linnén *Systema Naturae* teoksesta ei löydy otusta, joka olisi vain tarkoitettu isäntiä palvelemaan. Koska palvelusväen ”genus ja species” ovat luonnontieteellisessä mielessä samat kuin kaikilla muilla ihmisillä, olisi heidänkin omaisuudelleen eli ennen muuta työvoimatavaralle yletettävä perustuslain turva.⁴ Siitä, että Chydenius ei muissa yhteyksissä mainitse Linnétä voisi helposti päätellä, että hänen suhteensa kasvitieteilijään olisi ulkokohtaista. Kuitenkin Chydenius oli joutunut ilmeisesti jo kouluaikanaan ja erityisesti opiskeluaikanaan voimakkaan linneläisen vaikutuksen alaisuuteen. Useat hänen opettajistaan olivat Linnén ystäviä ja tämän aatteiden kannattajia.

Linné teki 1732 tutkimusmatkan Lappiin. Matkansa aikana hän oleskeli Torniossa ja todennäköisesti tutustui *Se Pyhä Ewangeliumiullinen Walkeus* -nimisen postillansa kimpussa ahertavaan Johan Wegeliukseen, joka runsaat kymmenen vuotta myöhemmin 1744–1745 ohjasi Samuel ja Anders Chydeniuksen opintoja Tornion koulussa. Wegeliuksen linneläiseen ajatustapaan viittaa hänen vilkas luonnontieteellinen ja lääketieteellinen harrastustoimintansa, joka myöhemmin suuntautui myös taloudellisiin kysymyksiin. Luonnontieteellisen harrastustoiminnan inostuneisuutta ilmentää esimerkiksi se, että kun 1736 ranskalainen luonnontieteellinen ret-

kikunta saapui Tornioon, osallistui Wegelius huomionarvoisella tavalla sen työskentelyyn. Tunnettu retkikunnan jäsen, Anders Celsius, oli vieläpä erään Wegeliuksen lapsen kummi.

Torniosta Linné suuntasi kulkunsa Turkuun, missä hän tutustui Carl Fredrik Mennanderiin (1717–1786), josta tuli intomielinen linneläinen Turun akatemian fysiikan professori 1747. Jo pian tapaamisen jälkeen Mennander matkusti Upsalaan seuraamaan mestarin opetusta. Matkaltaan palattuaan 1736 ja saatuaan filosofian apulaisen toimen hän piti lyhyen luentosarjan kasvitieteestä. Siinä hän määritteli luonnonhistorian ”tieteeksi, joka ulkoisilta ominaisuuksiltaan tarkastaa, nimittää oikein ja järjestää systemaattisesti kaikki luonnon kolmesta valtakunnasta löytyvät oliot”. Siitä mihin luonnonhistorian tehtävät loppuivat, alkoi fysiikan, kemian ja lääketieteen alue. Laajemmassa luentosarjassaan *Pro-*

3. T. Frängsmyr tarkastelee kiinnostavasti artikkelissaan *Den godomliga ekonomin* (Lychnos 1971/72) teologian ja taloudellisen toiminnan toisiinsa kietoutumista 1700-luvun Ruotsi–Suomessa. Useat Chydeniuksen opettajat ja hän myös itse oli luonnollisen teologian kannattajia. Chydenius perustelee taloudelliset pääargumenttinsa myös teologisesti. Esimerkiksi hän esittää raamatullisesti, että ”vapaus saada otsansa hiessä, kykynsä ja halunsa mukaan etsiä elatustansa ja toimeentuloansa on arin ja suurin oikeus, minkä luonto on ihmiselle antanut”. Sama ajatus oli jo Turun akatemian matemaatiikan professorin J. Kraftmanin luennoissa vuonna 1746. Chydeniuksen mukaan tuosta ainoasta jumalallisesta elinkeinolaista seuraa, ettei valtiollisin määräyksiin tule estää kansalaisten taloudellista toimintaa. Hän nojautuu tunnetun ruotsalaisen taloudellisen ja teologisen kirjailijan J. F. Krygerin esittämään katsoomuksiin. Frängsmyr pyrkiikin osoittamaan esseessään, että itse asiassa luonnollisesta teologiasta muotoutuu Ruotsi–Suomessa yksi liberaalin ajattelun lähde. Jumalallisen talouden kannattajien vaatimus siitä, että talouden tuli perustua luonnollisiin eli jumalallisiin lakeihin, johti ajatukseen antaa talouden kehittyä suhteellisen vapaasti.

4. A. Chydenius: *Politiska skrifter*, toim. E. G. Palmén, Helsingfors 1880, s. 399.

ject til et litet Philosophico Botaniskt Collegium Mennander korosti linnéläisittäin, että kasvitieteessä tuli olla tarkka filosofinen järjestelmä, jota ilman tieteen harjoittaminen olisi harhailua pimeässä. Hänen vaikutuksestaan yliopistoon hankittiin mm. kemian laboratorio, anatomian sali, yliopistollinen puutarha, lukuisia fysikaalisia instrumentteja sekä laajennettiin yliopiston luonnontieteellisiä kokoelmia.⁵

Chydenius aloitti opiskelunsa 1745 Turun akatemiassa. Autobiografiassaan hän arvelee omaksuneensa aineksia filosofiseen kantaansa ihailmaltaan opettajalta Mennanderilta.

Vaikka Mennander varsinaisesti aloitti linnéläisen vaikutuksen Turun akatemiassa, kuuluu suurin ansio uuden luonnontieteellisen suuntauksen läpimurrosta Johan Browalliukselle (1707–1755), joka oli aikansa keskeisiä ajattelijoita Ruotsi–Suomessa. Hän oli tutustunut oppi-isäänsä Falunissa, missä hän laati myös kaksi kirjoitusta luonnontieteistä ja niiden hyödyllisyydestä. *Tankar om historia naturalis nytta* ja *Tankar om Naturkunnigheten* ilmestyivät molemmat 1737. Jälkimmäinen kirjoitus, jossa hän käsittelee luonnontieteiden koko alaa, oli ohjelmanjulistus yliopistollista opetusta varten. Hänhän toimi Turun akatemian fysiikan professorina vuoteen 1747 asti, jolloin Mennander sai paikan.

Browallius piti luonnontuntemusta inhimillisistä päämääristä korkeimpana. Luonnonoloiden luonne osoitti, mihin tarkoitukseen jumala oli ne ajatellut, ”eikä mikään voinut olla korkeampaa kuin kaikkein olioiden luonteen tuntemus ja niiden käyttäminen siihen mitä varten ne ovat luotu ja mihin ne kelpaavat”. Browallius korosti kokemuksesta saatavan tiedon merkitystä. Hänen mukaansa ihminen muodosti yleiset käsitteet havainnoimalla yksityisiä olioita. Niiden sisäisen rakenteen selvittämiseksi oli tehtävä kokeita. Tätä tutkimuksen osaa kutsuttiin termillä *Pars Histori-*

ca. Ajatusprosessi, jonka päämääränä oli löytää syyt ja tehdä johtopäätökset, erottaa yleinen erityisestä ja saattaa tiedot systemaattiseen järjestykseen, on *Pars Ratiocinativa*. Tämän jälkeen oli saatua tietoa sovellettava hyödyllisiin kohteisiin. Soveltamista kutsuttiin termillä *Pars Adaplicativa*. Ensimmäisessä osassa toimivat aistit, toisessa järki ja kolmannessa mukaan tuli patriotismi, jolla tarkoitettiin sitä, että sovellutusmahdollisuudet isänmaan menestyksen kannalta oli otettava huomioon jo tutkimusta suunniteltaessa, oli tiedettävä valtakunnan tarpeet, tunnettava käsityön ja muiden elinkeinojen käyttämät menetelmät, jotta niitä sitten saadun tiedon avulla voitaisiin parantaa.⁶

Tällainen hyötyä ja isänmaallisuutta korostava taloudellis-luonnontieteellinen henki siis vallitsi Chydeniuksen opiskeluaikana Turun yliopistossa. Samaan tapaan ajateltiin myös Upsalassa, jossa Linnellä oli hallussaan lääketieteen professuuri, ja jossa Chydenius täydensi tietojaan 1750-luvun alussa. Palattuaan Turkuun 1753 Chydenius laati maisterin väitöksensä Linnén oppilaan, uuden talousopin professorin Pehr Kalmin johdolla amerikkalaisia tuohiveneitä koskevasta aiheesta.

Linnén oppi fysiikan, luonnontieteiden ja taloustieteen keskinäisyydestä

Teoksessaan *Tankar om grunden til oeconomien*⁷ vuodelta 1740 Linné selvitti käsitystään fysiikan, luonnontieteiden ja taloustieteen

5. A. Heikkinen: Hyöty, valistus ja koulu. Suomen aate- ja oppihistoria 1700-luvulla, Helsinki 1972, s. 11.

6. Mts. 11–12, ks. myös A. Heikkinen: Yliopisto ja yhteiskunnallinen muutos. Talousopin opetuksen käynnistäminen Uppsalan yliopistossa ja Turun akatemiassa 1735–47, Helsingin yliopiston historian laitoksen julkaisuja 6, Helsinki 1976, ss. 42–60.

7. G. Drake: Linnés tankar om grunden till ekonomien. Anmärkningur och förklarningar, Svenska Linnésällskapetets årskrift 1928, s. 53.

keskinäissuhteesta. Hänen ajattelunsa lähtökohta oli, että kaikki maapallolla koostuivat elementeistä ja luonnonaineista (naturalier). Elementtejä tutkivaa tiedettä hän kutsui fysiikaksi, ja luonnonesineitä tutkivaa tiedettä hän kutsui luonnontieteeksi (scientia naturalis tai naturkunnighet). Kaikki, mitä ihminen saattoi käyttää tarpeisiinsa, olivat joko elementtejä tai luonnonesineitä. Koska elementit eivät voineet ravita ja vaatettaa ihmistä, oli käytettävä etupäässä luonnonesineitä. Nekin olivat useimmiten sellaisinaan käyttökeltottomia, ja siksi niitä oli elementtien avulla valmistettava tarkoitukseensa. Sitä tiedettä, joka opetti meitä elementtien avulla käyttämään hyväksemme luonnonesineitä Linné nimitti talousopiksi. Talouden tärkein perusta oli sen objektin eli luonnonesineiden tunteminen. Toisena perustekijänä oli tieto tarkoituksenmukaisesta elementtien vaikutuksesta luonnonesineisiin. Näin siis Linnén talousoppi lepäsi kahden peruspilarin, luonnontieteiden ja fysiikan varassa.⁸ Tämä metodinen lähtökohta selvittää myös varsin paljon hyödyn aikakauden talousopin teknis-taloudellista luonnetta.

Yksityinen talous valtakunnan vaurauden perustana

Linné erotti ajan tavan mukaan toisistaan yksityisen talouden, *oconomia privata*, ja julkisen talouden, *oconomia publica*. Hän kiinnitti päähuomiionsa yksityiseen talouteen, ja tästä syystä hänestä tuli itseasiassa tarkoittamattaan ja tietämättään yksi ruotsalaisen liberaalin taloudellisen ajattelun edeltäjä. Linnéstä julkisen talouden oli pohjaututtava yksityiseen, koska sillä oli perustavampi merkitys valtakunnan hyvinvoinnille. *Skånska resa*-teoksensa esipuheessa hän kirjoittaa:

”Yksityisen talouden pienet tuotteet asettavat tosiasiasa perustan suurelle, sillä kuten myrsky kaataa suuren puun, jos se ei ole kaikin puolin vaakaasti juurtunut; siis myös julkinen talous, jos se ei ole juurtunut yksityiseen”⁹

Merkantilistisen talouspolitiikan suurimpana heikkoutena Linné piti yleisyyttä, epäkonkreettisuutta. Kansantaloudellinen keskusjohto saattoi esittää määräyksiä, säädöksiä ja ohjeita, sekä suorittaa subventioita ja investointeja tuntematta kuitenkaan erityisolosuhteita. Linné puolestaan aina korosti taloudellisen toiminnan ongelmien ja ehtojen paikkakunta-kohtaisuutta. Hän kirjoittaa:

”... maanviljelyksen ensimmäiset periaatteet ovat vielä selvittämättä, ja suurin virhe meidän talousmiehissämme on ollut siinä, että he ovat tahtoneet antaa yleisen lain koko valtakuntaa varten.”¹⁰

Merkantilistisen talouspolitiikan mahtia kuvaa mainiosti se, että aikalaiset eivät lukeneet Linnétä lainkaan talousmiesten joukkoon. Esimerkiksi taloudellisia pyrkimyksiä edistämään perustetun *Patriotiska Sällskapet*-nimisen seuran jäseneksi Linnétä ehdotettiin sillä perusteella, että häntä oppineiden keskuudessa pidettiin kunniaksi Ruotsin kansalle, ja koska hän jo ennestään oli melkein kaikkien maailman akatemioiden ja tieteellisten seurojen jäsen. Vastauskirjeessään Linné itsekin huomautti, että häntä ei oltu koskaan luettu valtakunnan talousmiesten joukkoon, sillä hän oli ainoastaan pitänyt huolta talouden perustuksen vaalimisesta.¹¹

Linné siis piti talousoppina sitä tiedettä, joka opetti meitä elementtien avulla muokkaamaan hyväksemme luonnonesineitä. Talouden alaan kuului näin monenlaiset taloudelliset tekniset yritykset. Yliopistovuosiensa jälkeen kappalaisena Alavetelissä Anders Chydenius harrasti erilaista taloudellista kokeilutoimintaa. Hän osallistui esimerkiksi Kuninkaallisen Tiedeakatemiaan kirjoituskilpailuun kolmesti. Kahden ensimmäisen tutkimuksen aiheet kuuluivat: *Mikä on syynä niittyjen sammaloitumi-*

8. M. Kerkkonen: Pietari Kalm talousopin professorina, Helsinki 1935, s. 63.

9. C. v. Linné: *Skånska resa*, toim. C. O. von Sydow, Stockholm 1959, s. 10.

10. Mts. 444.

11. Kerkkonen, mt, s. 75.

seen ja kuinka se parhaiten voitaisiin estää? sekä Voidaanko meidän tavallisia rattaita niin parantaa, että niillä yhtä kevyesti voi kuljettaa 70 leiviskää kuin nyt 40? Kilpikirjoitusten lisäksi hän harjoitti kokeilutoimintaa, jota hän ”omatekoisessa” elämäkerrassaan kuvaa seuraavasti:

”Olin kyllä Upsalassa jonkin verran tutkinut kemialla, kuitenkin soveltamatta sitä lääketieteeseen, mutta ensimmäisinä pappisvuosinani aloin. . . harjoittaa lääkärin ammattia sanankuulijaini lasten keskuudessa. . . ja tutkia kemialla lääkkeiden valmistamiseksi; tein päätökseni, tilasin itselleni lääketieteellisiä työkaluja ja raaka-aineita ja panin kuntoon pienen kemiallisen laboratorion. . . aloin myöskin tehdä kirurgisia operaatioita, leikata syöpäsolmuja ja kuhmuja, usein kylläkin vaarallisista paikoista, ja erityisesti aloin leikata silmiä ja silmäluomia sairailta, melkein uskomattomalla menestyksellä.

Maatalous on myös minua suuresti huvittanut. . . raivasin pienen ryyti- ja puutarhan, ympäröin sen kiviäidalla, sovitin sen säännöllisille penkereille joka vasten ja rakennutin padon, joka johtaa vettä koskesta puutarhaan. . . erityisesti minä harrastin oikean espanjalaisen lammasarodun hankkimista ja tilasin sitä varten itselleni täysikasvuisia lampaita, pässejä ja uuhia. . . näiden lammasten villoista valmistettu verka kilpailee hienouudessa parhaiden Ruotsin verkkojemme kanssa.”¹²

Chydeniuksen kertomus osoittaa, että linnäläinen taloustieteellinen innostus oli vallannut hänen mielensä. Myös terveydenhoito kuului tuona aikana talouden alaan, koska se kohdistui tärkeimmän taloudellisen tekijän, ihmisen, säilyttämiseen ja pitämiseen työkunnossa. Linnén vaikutus terveydenhoidollisiin kysymyksiin oli suuri.

Matkakuvaukset tutkimusmenetelmänä

Kasvinkieruumatkat olivat olennainen osa Linnén botaniikkaa. Kuitenkaan hänen analyysinsä ei pitäytynyt ainoastaan luonnontieteellisiin tutkimuskohteisiin, vaan lisäksi hän kiinnitti suurta huomiota kansan elämään ja erityisesti sen taloudellisiin pyrkimyksiin. Kottimaan luonnon tutkiminen taloudellisten mahdollisuuksien kannalta ei ollut Linnén

keksintöä, vaan se liittyi yliopistoissa jo pitkään vaikuttaneeseen perinteeseen. Linnén panos alan kehittämisessä on kuitenkin ollut käänteentekevää osaltaan juuri kansan elämän taloudellis-sosiologisen analyysin tähden.

Öländska och Gothländska Resa-teoksensa esipuheessa Linné selvittää paikallistutkimuksensa menetelmää seuraavasti:

”Asukkaiden tapoja, pukuja, asuinrakennuksia, heidän peltojaan ja viljelystään, heidän niittyjään ja metsiään, tervanpoltoa, sysimiiluja, lattiakivi- ja hiekkakivilouhoksia olen kuvannut sekä siellä täällä lyhyesti maininnut, missä yhtä ja toista voisi parantaa.”¹³

Linnén menetelmä sisältää siis sekä positiivisen että normatiivisen momentin. Hänen vuoden 1732 Lappiin suuntautunutta matkaa koskevan teoksen viimeinen luku on nimeltään *Oeconomia Angermannica*, jossa hän selvitti terävästi Kalixin markkinoilla 19. 8. tapahtuvaa kaupankäyntiä, ”joka on aivan toisenlaisia kuin muualla maailmassa, joten en tiedä kuka siinä kynii kenet. Porvari luulee huiputtavansa talonpoikaa, mutta luulen hänen itsensä tulevan huiputetuksi”, arveli Linné. Tämän jälkeen hän erittelee selkeästi Kalixin taloudellisia suhteita. Hänen keskeisiä kategorioitaan olivat ”talonpoika”, ”porvari”, ”vaihtokauppa”, ”vapaat markkinat” jne. Lisäksi hän tarkasteli kaupan yhteyttä veronkantoon sekä tutki hinnanmuodostuksen luonnetta. Viimein hän päätyi tulokseen, että Kalixissa ei ollut vapaita markkinoita, ja että kauppa toteutui omalaatuisissa verokantokokouksissa.

Yllä tarkasteltiin Linnén tutkimuksen positiivista osaa, jota seurasi normatiivinen kommentointi. Ensiksi hän arvioi kaupan haittoja porvarin kannalta:

12. Anders Chydenius: Valitut kirjoitukset, suom. T. Malinen, Porvoo 1929, ss. 423–425.

13. C. von Linné: *Öländska och Gothländska resa*, Stockholm och Uppsala 1974, esipuhe.

”1. Hän sijoittaa yhteen myyntipisteeseen (talonpoikaan) liian paljon rahaa, voidakseen käydä kauppaa muualla.

2. Hänen täytyy kuljettaa tavarat maaseudulle talonpojalle ja kokouspaikasta kaupunkiin.

3. Siitä johtuu, että monilla porvareilla on saattavia jopa 100000 taalaria, jotka enimmäkseen jäävät saamatta.”

Ja sitten talonpojan kannalta:

”1. Hän vastaanottaa tavaraa enemmän kuin jak-saa maksaa,

2. että porvari saa panna hinnan hänen tavaroil-leen,

3. että hän ei pääse etsimään, mistä saisi parhaan hinnan.”¹⁴

Linné näytti siis ajattelevan, että niin porva-ri kuin talonpoika kärsi kaupanesteistä. Porva-rin oli säilyttääkseen markkinaosuutensa si-dottava paljon pääomaa talonpoikiin, ja talon-poikaa taas estettiin käymästä hintakilpailua.

Linnén kritiikissä on liberaaleja korostuk-sia. Se on teemoiltaan osittain samankaltaista kuin mitä Anders Chydenius on esittänyt esi-merkiksi kirjoituksissaan Ovatko palvelusvä-en jakaminen arvalla tai muulla ehdottomalla tavalla sekä määrätty palkollisten palkka pe-rustuslakimme mukaiset, siveellisesti oikeute-tut ja valtakunnalle hyödylliset? Ajatuksia isäntien ja palvelusväen luonnollisesta oikeu-desta sekä Vastaus Göteborgin tiede- ja kirjal-lisuusseuran esittämään kysymykseen: Onko maakauppa jollekin valtakunnalle hyödyllinen vai vahingollinen ja missä määrin se edistää teollisuuden elpymistä tai taantumista? Ensin mainitussa kirjoituksessaan vuodelta 1761 tai 1762 Chydenius esittää:

”Jokainen myyjä meillä nauttii vapautta myydä tavaransa jollei kaikille niin ainakin useimmille henkilöille, kenen kanssa kukin vain tahtoo mie-luimmin olla kaupoissa. Hän saa myöskin itse pan-na hinnan tavaralleen ja siitä ostajan kanssa so-pia. . . Mutta palkollinen

1. ei saa itse pitää tavaraansa, vaan

2. hänen täytyy myydä se sille, kenelle sokea kohtalo käsknee, vieläpä

3. ostajan itsensä määräämään hintaan.”¹⁵

Chydeniuksen ja Linnén argumentaatiota-van välillä on tässä yhteydessä selvää saman-kaltaisuutta. Chydenius on kuitenkin edennyt

liberaalissa kritiikissään pidemmälle; hän vaa-tii työvoimatavaran myynnin ja ostamisen va-pautta.

Yhteiskunnallinen tendenssi ja optimismi

”Köyhä talonpoika raataa ympäri vuoden; hänellä on tuskin olkia joilla maata. Vähiten hän saa työstään. Ajattele sitä orja parkaa, joka työskentelee sillä välin kun sinä nuket. Hän kyntää pellon ja sinä otat sadon. Sinä sanot: se on minun tilani; voin tehdä ja sallia. Minä sanon: se ei ole sinun; Jumala on lainannut sinulle kaiken”.

kirjoittaa Linné elämänohjeissaan¹⁶, joita hän pyrki noudattamaan niin tiedemiehenä kuin kansalaisena. Taloudelliseen ajatteluun liittynyt sosiaalinen tendenssi omaksuttiin luonnontieteellisesti orientoituneen lukeneiston keskuudessa varsin laajasti. Linnéläinen käsi-tys yksityistalouden merkityksestä kohotti talonpoikaiston ja käsityöläisten työn arvostus-ta. Tiedeakatemiaa suunniteltaessa esimerkik-si Anders Celsius totesi kirjeessään 29. 5. 1739 S. K. Bielkelle, että toivottavasti ”uudessa seurassa ei valtaneuvos pitäisi itseään liian hyvänä istumaan samaan pöytään käsityöläis-ten kanssa, jotka usein voivat tehdä valtakun-nalle enemmän hyötyä kuin se, joka on astellut Parnasson korkeuksissa neljäkymmentä vuot-ta”.

Suomeen Linnén oppeja välittäneet Men-nder ja Browallius arvostivat suuresti talon-poikaistoa ja käsityöläisiä. Mennander kirjoitti puheessaan alemmista säädyistä, että koko yh-teiskunnan toimeentulo riippui heidän työtäte-kevistä käsistään. Jos työtätekevien lukumää-rä, joka oli jo ennestään maan laajuuteen ja tarpeisiin nähden riittämätön, vieläkin olisi vähentynyt, olisi valtakunta heikentynyt sa-

14. C. von Linné: Lapinmatka 1732, Hämeenlinna 1969, ss. 190–193.

15. Chydenius, 1929, s. 9.

16. C. von Linné: Lefnadsminnen, tecknade af hon-om sjelf, med tillägg efter tryckta och otruckyta källor af Arvid Ahnfelt, Stockholm 1877, s. 95.

massa suhteessa.¹⁷ Myös Browallius piti tärkeänä työkansan hyvinvointia, johon olisi pyrittävä kohottamalla elinkeinojen voimaperäisyyttä.¹⁸ Tämä taas saavutettaisiin jatkuvien kokeilujen ja opetuksen käytännöllistämisen kautta. Keskieurooppalaiseen merkantilistiseen taloustieteelliseen perinteeseen argumentaatioissaan nojautuvat taloustieteilijät kuin Anders Nordencranz ja Anders Berch ymmärsivät hyvin väestön taloudellisen merkityksen, mutta suhtautuivat asiaan kyynisemmin. Heidän mukaansa ”köyhä kansa oli maan rikkaus”. Anders Chydeniuksen kirjailijatoiminnassa linnéläinen sosiaalinen tendenssi jatkui 1700-luvun jälkipuoliskolla kehittyneemmässä ja radikaalimmassa muodossa.

Tiedeakatemian julkaisuissa 1741 ilmestyneessä kirjoituksessaan talousopin perusteista Linné totesi, ettei mikään tiede maailmassa ollut arvokkaampi, tarpeellisempi ja hyödyllisempi kuin talousoppi, sillä siihenhän kaikkien ihmisten ajallinen onni perustui. Linnén ajatuksena oli, että yliopistoissa annettu luonnontieteellinen opetus kasvattaisi etenkin tulevat papit hyväksi talousmiehiksi. Hän haaveili papistosta, joka tulevaisuudessa saamansa koulutuksen turvin edistäisi valtakunnan kaikkien osien taloutta. Seurakuntalaiset kertoisivat papeille pitäjän rikkauksista, ja he taas pyrkisivät tiedoillaan edistämään luonnonvarojen hyödyntämistä. Linné arveli, että rahvas ei osannut, eikä sillä ollut varaa taloudelliseen kokeilutoimintaan, mutta kaiken minkä se näki papistolta onnistuvan, varmasti omaksuttaisiin.

Linnén taloudellinen ajattelu on valistuksen ajan hengen mukaisesti kehitysuskon läpikäymä. ”Karuumminkin erämaan, jossa tuskin varpunen saattoi saada itselleen ravinnon, hyvä talous voi tehdä ihanimmaksi maaksi”, hän julistaa.¹⁹ Samaa optimismia ilmentävät myös monet Chydeniuksen kirjoitukset. Rohkeimmillaan on hänen uskonsa elinkeinovapauden

kaikkivoipaisuuteen kirjoituksessaan *Ehdotuksia Lapinmaan vaurastuttamiseksi*:

”Se Lappi, joka sijaitsee Ruotsin rajojen sisällä, on niin laaja, ettei kukaan saata pitää sen kansoittamista asiana, jota ei kannata ajatella. Ja vaikka yleisesti ollaan sitä mieltä, että luonto monessa suhteessa on ollut epäsuopea tälle osalle meidän pohjo-laamme, ei meidän kuitenkaan koskaan pidä antaa sijaa sille ajatukselle, ettei se edes voisi tulla asutuksi”, sillä jos ”kaikilla, jotka asettuvat asumaan näiden rajojen sisäpuolelle, sekä Ruotsin kansalaisilla että ukomaalaisilla, millaisia lienevätkin heidän säätynsä, omaisuussuhteensa, elinkeinonsa tai etuoikeutensa, jotka ovat luterilaista tai reformoitua uskoa, on ennen kaikkea oltava yhtäläiset vapaudet ja oikeudet”.²⁰

Linnéläisyyden vaikutus Chydeniukseen – yhteenveto

Linnéläisyyden vaikutus Antti Chydeniuksen katsomusten muotoutumiseen on ollut suuri. Opin hänelle ovat välittäneet ensisijaisesti ilmeisesti Carl Fredrik Mennander ja Johan Browallius. Näkemystään linnéläisyydestä Chydenius lienee syventänyt Uppsalassa oleskelunsa (1750–1753) aikana.

17. C. F. Mennander: Tal om folkhopens tilväxt som grunden til Rickets närings upkomst, K. Vetensk. Akad. Praesidii-tal 1765, s. 19.

18. K. Österblad: Juhanna Browallius, tiedemies, valtiopäivämies ja piispa, Turku 1929, s. 280. J. K. Danielson-Kalmari esittää teoksessaan Suomen valtio- ja yhteiskuntaelämää 18:nnellä ja 19:nnellä vuosisadalla (osa II, Porvoo 1932, ss. 437–439), että Chydenius olisi maksanut sosiaalisen asenteensa Mirabeaulta, tunnetulta ranskalaiselta fyysiookraattiselta kirjailijalta, jonka teoksen *L'Ami des Hommes* ensimmäinen osa ilmestyi C. F. Schefferin ruotsintamana 1759. Radikaalin sivistyneistön sosiaalinen asenne Ruotsi–Suomessa juontuu kuitenkin selvästi varhaisemmalta ajalta. Sitä paitsi Mirabeau ja Chydenius ratkaisivat suhteensa alempiin kansankerrostumiin periaatteessa eri tavoin. Mirabeauun lähtökohtana on valtion sosiaalipoliittinen toiminta maatalouteen perustuvan kuningaskunnan turvaamiseksi. Chydenius taas pyrkii valtion osuuden minimoimiseen talouden alalla. Hän uskoo elinkeinovapauden ’an sich’ luovan oikeudenmukaisen ja varakkaan yhteiskunnan.

19. Th Fries: Carl von Linné, osa II, Stockholm 1903, s. 6.

20. Chydenius, 1929, s. 412 ja 414.

Chydeniuksen varhaista kirjallista toimintaa aina maisterin väitöksestä (1753) kärryjen parantamista koskevaan kilpikirjoitukseen asti samoin kuin hänen maa- ja karjataloudellista sekä lääketieteellistä ja kemiallista kokeilutoimintaansa voidaan pitää linnäläisen ihmisen tarpeita varten suoritettavan luonnon valloitusohjelman eli Browalliuksen patriotismin toteuttamisena. Chydeniuksen koko moninainen kokeilutoiminta mahtuu Linnén oeconomia privatan eli yksityistalouden piiriin.

Chydenius ei omaksunut ainoastaan patriottista ohjelmaa vaan lisäksi linnäläisen menetelmän. Linné soveltaa matkakertomuksissaan tarkkasilmäistä empiiristä menetelmää yhtä hyvin luontoon kuin yhteiskuntaan näh-

den. Hän ei ole mikään ulkopuolinen tai puolueeton tarkkailija vaan sekä luontoa että yhteiskuntaa tarkastellaan taloudellisen hyödyn kannalta. Taloudellisen hyödyn Linné kuitenkin ajattelee yleensä välittömästi kansan tarpeiden kannalta. Oleellinen osa hänen menetelmäänsä on siis kansan elämän parantamiseen tähtäävä etiikka, joka määrittelee hänen tutkimuksensa normatiiviset linjat. Edelleen Linnén menetelmälle on ominaista optimismi ja usko valistuksen voimaan. Taloustieteen kannalta on taas tärkeää se, että Linné merkantilisminvastaisesti piti yksityistä taloutta valtakunnan rikkauden perustana ja näin hän ehkä tietämättään loi perustaa liberaalille talouspolitiikalle.

KULTTUURIKANAVA

Kolmas linja 11, 00530 Helsinki 53, puh. 90-767 583 avoinna ark
11-18, la 10-14

- tieteellisen sosialismin avainteokset
- klassikkojen vanhat painokset
- työväenliikkeen historiaa
- Lenin kootut teokset
- työväenliikkeen vuosijulkaisut ja kalenterit
- Kommunistin ja Soihdun vanhat numerot ja vuosikerrat
- kaunokirjallisuuden helmiä
- Helsingin halvimmat hyvät levyt

Tilaa laajat kirja- ja levyluettelomme. Tule käymään, soitele!